

Качула С.В.

доктор економічних наук, професор,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Лисяк Л.В.

доктор економічних наук, професор,
Університет митної справи та фінансів

Терещенко Т.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів

Kachula Svitlana

Dnipro State Agrarian and Economic University

Lysiak Liubov, Tereshchenko Tetiana

University of Customs and Finance

**ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
ЯК ПІДГРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ СТІЙКОСТІ
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

**FINANCIAL BEHAVIOR OF HOUSEHOLDS IN THE REGIONS OF UKRAINE
AS A BASIS FOR ENSURING THEIR STABILITY IN CONDITIONS
OF ECONOMIC INSTABILITY**

Фінансова стійкість домогосподарств є вагомим компонентом серед інших умов підтримання стійкості всієї фінансової системи загалом та системи публічних фінансів зокрема. Прийняття/реалізація помилкових, невиважених рішень домогосподарствами щодо формування і використання грошових коштів в умовах нестабільності економічного середовища може з великою ймовірністю значно погіршити їх фінансовий стан. Тому актуальним питанням є дослідження тенденцій фінансової поведінки домогосподарств для уникнення/нейтралізації ризиків порушення їх фінансового благополуччя (фінансової стійкості) та реалізації завдань збереження суспільного добробуту в складних кризових умовах сьогодення. У статті здійснено оцінку основних сучасних аспектів прояву фінансової поведінки домогосподарств регіонів України у контексті впливу на їх фінансову стійкість та окреслення напрямів її регулювання. У результаті проведеного дослідження враховано, що в умовах нестабільності гальмується рух капіталів, зменшуються грошові потоки, тому домогосподарства обмежені у прийнятті багатьох фінансових рішень. Високі ризики втрати джерел постійних доходів, нерухомості та майна додатково видозмінюють фінансову поведінку домогосподарств, переводячи її у площину фізичного виживання – мінімального поточного споживання. Тому діапазон визначення/прийняття можливих фінансових рішень домогосподарствами та їх реалізація в умовах війни суттєво звужується, а в регіонах України прифронтової зони взагалі практично завмирає. Значні міграційні потоки внутрішньо переміщеного населення до регіонів України, які меншою мірою потерпають від війни, потребують значних додаткових бюджетних коштів на соціальну допомогу домогосподарствам. Виокремлено «шість китів», що складають основу фінансової поведінки домогосподарств (і на яких ґрунтується їх фінансова активність/пасивність) та у підсумку сприяють покращенню/погіршенню фінансового стану та зміцненню/порушенню стійкості: фінансова грамотність, інформація, мотивація, фінансові ресурси, економічне та інституційне середовище, об'єкти (предмети) інвестування/споживання. Акцентовано, що важливими умовами збереження фінансової стійкості домогосподарств є стан їх грошових доходів, розміри витрат і за нейтралізації дії негативних факторів власне розвиненість фінансових та інших ринків, виважені фінансові рішення, що спираються на знання і достовірну інформацію, та фінансова політика держави, спрямована на адекватне реаліям регулювання фінансових відносин.

Ключові слова: домогосподарство, фінансова поведінка домогосподарств, фінансова стійкість домогосподарств, фактори, нестабільність, ризик, регіони України.

The financial stability of households is an important component among other conditions for maintaining the stability of the entire financial system in general and the public finance system in particular. Adoption/implementation of erroneous, ill-considered decisions by households regarding the formation and use of funds in conditions of instability of the economic environment can with a high probability significantly worsen their financial condition. Therefore, researching trends in the financial behavior of households to avoid/neutralize the risks of disrupting their financial well-being (financial stability) and

realizing the tasks of preserving public welfare in today's complex crisis conditions is an urgent issue. The article evaluates the main modern aspects of the manifestation of financial behavior of households in the regions of Ukraine in the context of the impact on their financial stability and outlines directions for its regulation. As a result of the conducted research, it is taken into account that in conditions of instability, the movement of capital slows down, cash flows decrease, so households are limited in making many financial decisions. High risks of loss of sources of permanent income, real estate and property additionally change the financial behavior of households, transferring it to the plane of physical survival – minimal current consumption. Therefore, the range of determination/acceptance of possible financial decisions by households and their implementation in war conditions is significantly narrowed, and in the regions of Ukraine near the front zone, it practically freezes. Significant migration flows of the internally displaced population to regions of Ukraine that are less affected by the war require significant additional budget funds for social assistance to households. The «six whales» that form the basis of the financial behavior of households (and on which their financial activity/passivity is based) and ultimately contribute to the improvement/deterioration of the financial condition and the strengthening/undermining of stability are identified: financial literacy, information, motivation, financial resources, economic and institutional environment, objects (subjects) of investment/consumption. It is emphasized that important conditions for maintaining the financial stability of households are the state of their monetary income, the amount of expenses and, after neutralizing the effects of negative factors, the actual development of financial and other markets, balanced financial decisions based on knowledge and reliable information, and the financial policy of the state aimed at adequate realities of regulation of financial relations.

Key words: household, financial behavior of households, financial stability of households, factors, instability, risk, regions of Ukraine.

Постановка проблеми. Домашні господарства, як інституційна складова економіки будь-якої держави, виконують важливу функцію – забезпечення суспільного розвитку. Фінанси домогосподарств виступають вагомою частиною фінансової системи та є основою її стійкості загалом і добробуту населення зокрема. Водночас, лише фінансово стійкі домогосподарства здатні позитивно впливати на прогресивний перебіг соціальних і економічних процесів у суспільстві, сприяти зростанню сукупного попиту та нагромадженню інвестиційних ресурсів в економіці. За умов загострення негативних умов зовнішнього та внутрішнього економічного середовища, поглиблення нестабільності фінансової системи, прояв різних несприятливих факторів актуальним питанням стає оцінка фінансової поведінки та фінансової стійкості домогосподарств регіонів України і ролі фінансової політики держави у їх регулюванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомість фінансів домогосподарств у формуванні ефективного попиту, оцінка впливу факторів економічного середовища на величину доходів і видатків населення, внутрішні і зовнішні аспекти фінансової поведінки та стійкості домогосподарств, їх вплив на розвиток суспільства досліджували як зарубіжні, так вітчизняні вчені: Дудинець Л., Голуб Г. та Голуб Р. [1], Кізіма Т. та Шаманська О. [2], Ілляшенко П. [3], Кириленко О., Сидорчук А., Коваль С. та Сидор І. [4], Тарасюк М. [5], Сантосо В. і Сукада М. [6] та інші. Тарасюк М. визначив особливості та роль фінансів домогосподарств в ринкових умовах [5]. Кізіма Т. і Шаманська О. акцентують увагу на важливості фінансових знань (фінансової грамотності) населення у прийнятті ними виважених фінансових рішень [2] Дудинець Л., Голуб Г. та Голуб Р. визначають ключові детермінанти фінансової інклюзії,

грамотності та поведінки домогосподарств в Україні [1]. У дослідженнях зарубіжних авторів увага зосереджується переважно на внутрішніх факторах, що спонукають до певної фінансової поведінки домогосподарств. Фонсека Р., К.Дж. Маллен, Замарро Дж., Зіссімопулос Дж. зосередили увагу на взаємовідносинах в межах домогосподарства при прийнятті ними фінансових рішень у гендерному аспекті [7]. Сантосо В. та Сукада М. визначили профіль ризику домогосподарств у аспекті дотримання фінансової стабільності на ринку фінансових послуг [6].

Водночас потребує подальших розвідок тенденції фінансової поведінки домогосподарств в умовах нестабільності, викликані несприятливими зовнішніми факторами і відповідно шляхи забезпечення стійкості їх фінансового стану.

Мета статті – оцінка сучасних тенденцій прояву фінансової поведінки домогосподарств регіонів України і окреслення заходів фінансової політики забезпечення їх фінансової стійкості в умовах нестабільності

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі фінансова поведінка домогосподарств переважно визначається як важливий вид їх економічної діяльності. Як зазначає Кізіма Т., він тісно взаємопов'язаний з розподілом/перерозподілом грошових ресурсів, відтак дозволяє домогосподарствам (відповідно і кожному його члену) «сформувати та використовувати фонди грошових коштів на певні цілі» [9]. Зазвичай, це потребує управління фінансовими ресурсами на ринках фінансових послуг – страховому, кредитному, інвестиційному тощо. Тому висока ступінь розвитку ринків фінансових послуг розкриває все ширші можливості для домогосподарств щодо здійснення заощаджень, інвестування, кредитування, споживання. Активна поведінка до-

могосподарств на фінансових ринках є надзвичайно важливою, адже саме на них формуються джерела інвестування розширеного відтворення на інноваційній основі, як основа економічного зростання та підґрунтя зміцнення добробуту населення.

Водночас, у сучасному світі фінансова поведінка домогосподарств охоплює все більш різноманітні види фінансової активності і пов'язана з доходами і витратами грошових коштів домогосподарств на певні цілі (заощадження чи споживання), у процесі чого виникають фінансові відносини не лише на ринку фінансових послуг, а й з такими іншими ланками фінансової системи – публічними фінансами, фінансами суб'єктів господарювання приватної форми власності, іншими домогосподарствами та ін.

Заслужують на увагу різновиди фінансової поведінки домогосподарств, розглянуті Леоновим В. Дослідник виокремлює такі: дохідну, заощаджувальну, нагромаджувальну, кредитну, інвестиційну, страхову, споживчу, фіскальну, добротинну [8]. Закономірно, що впродовж життєвого циклу домогосподарства його фінансовий стан змінюється. Яку з перелічених (чи декілька) різновидів буде обрано залежить від багатьох факторів, адже будь-які фінансові рішення домогосподарств чутливі до стану оточуючого економічного та інституційного середовища та обумовлюються насамперед їх фінансовим станом.

Дослідники виділяють низку факторів, що впливають на фінансову поведінку домогосподарств, дія яких послаблює чи підсилює ризики втрати ними фінансової стійкості, серед яких: політичні, демографічні, культурні, соціальні, психологічні, економічні тощо [5]. Домашні господарства вибудовують свою фінансову поведінку в залежності від урахування дії перелічених вище факторів, які діють комплексно та у підсумку впливають на їх фінансовий стан. Наслідком домінування зазвичай декількох факторів є підвищення чи зниження ризиків фінансових втрат домогосподарствами. Водночас у процесі намагання уникнення/нейтралізації фінансових ризиків формується адаптивна поведінка домогосподарств у фінансовій сфері, на фінансових ринках. Адаптація домогосподарств до складних умов функціонування також визначається наявністю сформованих фінансових ресурсів, а також – мотивації та доступності інформації про ті чи інші альтернативні напрями прийняття фінансових рішень.

В умовах нестабільності суттєво обмежуються стратегічні траєкторії фінансової поведінки домогосподарств. Більше того, обмежується варіативність їх тактичних фінансових рішень. Водночас суттєво скорочуються можливості більшості домогосподарств для їх реалізації. Так, домогосподарства, які втратили роботу чи інші джерела доходів втрачають фінансову стійкість і змушені реалізовувати тактичні заходи

з виживання, задоволення найнеобхідніших поточних потреб. Водночас, дослідники цілком слушно акцентують увагу, що активні стратегії фінансової поведінки домогосподарств будуть реалізовуватися в умовах розвинутого інституційного середовища, тобто сформованих ефективних інститутів, які охоплюють різноманітні навички, традиції, звички людей, структурують їх взаємодію з іншими суб'єктами ринку, зокрема фінансовими інститутами [9].

Можливі траєкторії розвитку домогосподарства – адаптація до нових умов (пасивна тактична поведінка) чи пошук роботи (активна тактична поведінка) і поліпшення фінансового стану (стратегічний орієнтир).

Фінансові рішення домогосподарств в умовах нестабільності економічного середовища є особливо високо ризиковими. Серед найсуттєвіших факторів, що визначили стан фінансів домогосподарств регіонів України останні роки та вплинули на поведінку домогосподарств, стали пандемія COVID-19, що охопила всі країни світу, а з лютого 2022 р. – війна на території України. Белова І., Д'яконова І., Пахненко О. та Бухтіарова А., характеризують модель фінансової поведінки домогосподарств (далі – МФПД) України перед пандемією та на її початку як вкрай мінімалістичну [10], за якої рівень споживання мінімально можливий, інвестиційні рішення не приймаються, окремі домогосподарства формують фінансові резерви (так звану «подушку безпеки»). На наш погляд, розглянута МФПД є узагальненою і в умовах війни потребує коригування для більш адекватного відображення тенденцій фінансової поведінки домогосподарств регіонів України.

В умовах війни, значних видатків бюджету на оборону та відновлення інфраструктурних об'єктів, соціальні виплати населенню, зростання державного боргу та водночас економічної нестабільності функціонування фінансів домогосподарств відбувається у складних умовах макроекономічних дисбалансів, зниження купівельної спроможності населення, інфляції, безробіття, значне підвищення вартості окремих послуг та дії інших чинників. В умовах кризи вони впливають на рівень фінансових ресурсів домогосподарств, як наслідок – змінюють їх фінансовий стан та відповідно – фінансову поведінку. Фінансова поведінка домогосподарств регіонів України на сьогодні переважно є пасивною [11].

Кириленко О., Сидорчук А., Коваль С. та Сидор І. справедливо вважають, що вагомою складовою фінансового стану домогосподарств є їх витрати [4]. Останні зросли в Україні втричі впродовж 2010–2020 рр., однак, не сприяли суттєвому покращенню їх фінансового стану.

Структура сукупних витрат домогосподарств в Україні впродовж 2015–2021 років зазнала окремих зрушень (табл. 1).

Структура сукупних витрат домогосподарств України

Показник	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹	2018 ¹	2019 ¹	2020 ¹	2021 ¹
Середньомісячні сукупні витрати на одне домогосподарство, грн	4952,0	5720,4	7139,4	8308,6	9670,2	9523,6	11243,4
<i>Структура сукупних витрат домогосподарств, %</i>							
Загальні споживчі витрати, у тому числі на	92,9	93,2	92,9	92,0	91,3	91,4	91,3
охорону здоров'я	3,7	4,2	3,8	4,0	4,1	4,3	4,7
освіту	1,1	1,0	1,1	1,0	1,1	0,9	1,0
Загальні неспоживчі витрати	7,1	6,8	7,1	8,0	8,7	8,6	8,7
<i>Довідково: оплата житла, комунальних товарів і послуг</i>	10,2	14,7	15,4	13,9	13,0	12,9	13,8

¹ Без урахування частини тимчасово окупованої території Донецької та Луганської областей.

Джерело: розраховано та складено авторами за [16]

Загалом, як свідчать дані табл. 1, що охоплює довоєнний період (до широкомасштабного вторгнення загарбників на територію України), спостерігається виражена тенденція до повільного зниження частки загальних споживчих витрат домогосподарств України. При зростанні середньомісячних сукупних витрат на одне домогосподарство за аналізований період в 2,3 рази, загальні неспоживчі витрати зросли в 1,2 рази. У структурі сукупних витрат домогосподарств України частка споживчих витрат знаходиться у діапазоні 91,3 (2019 та 2021 роки) – 93,2 (2016 рік) відсотків, тобто практично всі доходи споживаються, що негативно впливає на рівень інвестицій, яких так потребує економіка України. В їх структурі доцільно звернути увагу на частку витрат на зміцнення людського потенціалу, зокрема на освіту і охорону здоров'я (закупівлю лікарських препаратів, медичних виробів тощо). Значне зростання індексу інфляції (і споживчих цін на товари і послуги) зменшує фінансову спроможність домогосподарств до придбання необхідних товарів, впливає на їх фінансову стійкість. Відтак, значно підвищується вразливість домогосподарств до фінансових витрат, що спрямовуються на отримання освіти (насамперед, вищої) і медичних послуг (профілактику/лікування/реабілітацію). Надмірне навантаження на бюджети домогосподарств у 2023 р., пов'язане з потребою оплачувати навчання чи купувати ліки, може стати додатковим фактором порушення їх фінансової стійкості, зростання рівня бідності. Посилює тенденції порушення фінансової стійкості домогосподарств дозвіл на самостійне встановлення лікувальними закладами різної форми власності плати за послуги, які не покриваються програмою медичних гарантій з медичного обслуговування населення, що підвищує витрати населення на медичні послуги, ліки, приладдя тощо [12]. Зауважимо, що важливим принципом реформи фінансування охорони здоров'я в Україні є недопустимість насамперед значних (катастрофічних) витрат домогосподарств

у випадку хвороби та відмови від надання необхідної (і водночас, ефективної) медичної допомоги через неможливість її оплатити в момент отримання [11]. Серед інших механізмів забезпечення стійкості фінансів домогосподарств, як свідчить позитивний світовий досвід, вагомим є потенціал соціально відповідального бізнесу, партнерства держави та приватного сектора, зокрема у сферах освіти та охорони здоров'я, реалізації соціальних програм [12; 13]. Їх конструктивна взаємодія з метою вирішення спільних фінансово-економічних та соціальних проблем особливо важлива, адже таке партнерство активно розповсюджується в світі і у разі загострення кризових явищ в економіці, зростання дефіциту бюджету.

В умовах епідемії COVID19, фінансової кризи, економічної нестабільності фінанси домогосподарств функціонували у складних зовнішніх умовах. Однак повномасштабна війна ще більше погіршила фінансове становище більшості домогосподарств [20; 21]. Бойові дії на ряді територій України перешкоджають чи обмежують повноцінне функціонування підприємств різних сфер економіки, ряд із яких евакуюють свої виробництва з прифронтових регіонів України, домогосподарства також вимушено мігрують, перемищуючись у більш безпечні регіони України. За перші п'ять місяців війни у 48 % опитаного населення рівень заробітної плати знизився від 10 до більш ніж 50% [20]. Зокрема, за даними обліку внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) станом на початок 2023 р. було зареєстровано близько 5 млн осіб різного віку, що загалом вимушено мігрували, серед яких переважно жінки з дітьми [14]. Так, з початку війни значно зросли потоки внутрішніх мігрантів (ВПО) для проживання в західних та центральних регіонах України. Найбільша кількість ВПО на сьогодні зосереджено в Київській (близько 10% від загальної їх кількості), Дніпропетровській (10%), Харківській (9%), Запорізькій (6%), Львівській (6%) областях [14].

Невизначеність, небезпека, страх, зниження доходів в умовах економічної нестабільності не сприяють прийняттю виважених фінансових рішень домогосподарствами. Намагання збереження виробництва в умовах війни призвели до оптимізації витрат підприємств шляхом скорочення персоналу, відправки працівників у вимушені відпустки, неповний робочий день, і як наслідок, до зниження заробітної плати [15]. Крім того, незважаючи на потоки зовнішньої міграції, зростає потреба у працевлаштуванні ВПО та взагалі безробітного населення в регіонах України. При цьому кількість вакансій робочих місць практично у всіх регіонах України незначна і коливалася у першому півріччі 2022 року у межах від 19 (Запорізька обл.) до 86 (Херсонська обл.) осіб на одну вакансію [15]. За окремими оцінками, з початку війни у середньому 53% працездатного населення України втратили роботу, особливо це стосується східних територій [16]. Такий стан потребує використання дієвих інструментів державного втручання, враховуючи, враховуючи, що головну роль у формуванні фінансової стійкості домогосподарств відіграє рівень їх доходів [17].

Враховуючи, що основну частку доходів домогосподарств у загальній структурі сукупних ресурсів традиційно займає заробітна плата (табл.2), зниження рівня зайнятості та відсутність можливості працевлаштуватися суттєво дестабілізує фінансовий стан домогосподарств, особливо це стосується неповних сімей, сімей з дітьми тощо.

Дані табл. 2 свідчать, що упродовж 2015–2021 років відбулися певні зрушення у структурі сукупних ресурсів домогосподарств. За аналізований період зросла частка заробітної плати (на 6,5 відсоткових пункти) на фоні зниження частки поточних трансфертів та соціальної допомоги (на 4,2 відсоткових пункти).

Члени домашніх господарств мають постійно ухвалювати рішення щодо управління власними фінансовими ресурсами, а саме: надходженням та використанням грошових коштів певного обсягу у певний момент чи на відрізок часу, враховуючи при цьому різні варіанти їх використання та обираючи найбільш оптимальні. Фінансові відносини домогосподарств з іншими суб'єктами ринку є досить складними та з розвитком економіки мають тенден-

цію до подальшого ускладнення, що у свою чергу підвищує актуальність планування, формування та використання їх фінансових ресурсів. Як справедливо наголошують дослідники, нагальним для домогосподарств є фінансове планування бюджету в умовах посткризового періоду, відтак формування поточних і довгострокових фінансових планів має відбуватися з урахуванням можливих змін доходів окремих членів домогосподарства та загалом зміни рівня добробуту [5]. Слід погодитись, що важливо здійснювати планування всіх видів фінансових відносин, в які вступає домогосподарство та окремі його члени в ході життєдіяльності, зокрема фінансові відносини як між окремими членами всередині домогосподарства; так і між домогосподарством та державним і місцевим бюджетами, фінансово-кредитними установами тощо.

Слід зазначити, що здійснення планування власного бюджету домогосподарствами є результатом їх власного вибору. У цьому контексті важливо підвищувати фінансову грамотність населення, адже за таких умов домогосподарства більш свідомо підходять до формування свого бюджету, збалансування його дохідної і видаткової частин, прийнятті адекватних умов і ризикам фінансових рішень, що сприятиме збереженню/покращенню фінансової стійкості.

Домогосподарства в регіонах України відзначаються різною економічною активністю, що залежить від: стану ринку праці, мотивації до праці, можливостей створення власної справи, потреба у фахівцях відповідної кваліфікації, готовність навчання та перекваліфікації, стану здоров'я, соціальні умови життя, можливість отримання місця в дошкільних закладах для дітей, тощо. Від того, якою буде фінансова поведінка – ефективна, адаптивна, оптимальна, раціональна чи ні – залежить у поточному/перспективному періоді фінансова стабільність домогосподарств. Якщо рішення приймаються в умовах обмеженої інформації, при цьому рівень фінансових знань, грамотності членів домогосподарства є недостатнім, чи вони не можуть дійти згоди щодо фінансових рішень і перемагає не більш фінансово обізнаний, а найбільш авторитетний член родини – ризик порушення фінансової стабільності домогосподарства є надзвичайно високим.

Таблиця 2

Структура сукупних ресурсів домогосподарств, %

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
заробітна плата	40,0	43,8	45,6	47,1	47,0	45,3	46,5
прибуток та змішаний дохід	18,3	18,4	18,0	17,6	18,1	18,3	19,5
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, з них:	37,2	34,1	33,4	32,5	31,8	33,8	34,1
соціальні допомоги	19,3	16,5	14,8	14,4	14,9	16,1	15,1

Джерело: розраховано за [16]

Узагальнення результатів дослідження дозволяє виокремити «шість китів», що складають основу фінансової поведінки домогосподарств (і на яких ґрунтується їх фінансова активність/пасивність) та у підсумку сприяють покращенню/погіршенню фінансового стану та зміцненню/порушенню стійкості: 1) Фінансова грамотність; 2) Інформація; 3) Мотивація; 4) Фінансові ресурси; 5) Економічне та інституційне середовище; 6) Об'єкти (предмети) інвестування чи споживання.

Оцінка фінансової поведінки домогосподарств свідчить про значну диференціацію домогосподарств регіонів України за їх фінансовим станом та необхідність використання активного інструментарію фінансової політики держави щодо підтримання їх фінансової стійкості і стимулювання розвитку.

Дієві заходи фінансової політики держави щодо підтримки фінансового стану домогосподарств регіонів України доцільно здійснювати із врахуванням впливу факторів оточуючого середовища, що формують ризики реалізації фінансових рішень: високо ризикові (тимчасово окуповані території, прифронтові території), потенційно високо ризикові (розташовані біля прифронтових територій), помірно ризикові (всі інші), з урахуванням ряду показників: міграційні процеси, у тому числі кількість ВПО, рівень безробіття, індекс споживчих цін, стан фіскального простору та місцевих бюджетів, боргове навантаження. Мова йде про продовження в складні часи для держави консолідації зусиль суспільства на першочергових заходах: підтримку і розвиток людського потенціалу, ефективно задіяння його в національній економіці, створення значної кількості робочих місць, урегулювання ринку праці, упорядкування трудових відносин, удосконалення механізмів надання соціальних допомог, особливо сім'ям з дітьми, людям з обмеженими можливостями, особам віком 80+, підвищення просвітницької роботи з домогосподарствами та фінансової грамотності населення, залучаючи до цих процесів заклади вищої освіти і соціально відповідальний бізнес.

Висновки. Фінансова стійкість/стабільність домогосподарств значною мірою залежить від їх фінансової поведінки, зокрема – від того, наскільки виваженими будуть фінансові рішення, враховані і мінімізовані/нейтралізовані фінансові ризики з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища.

Узагальнення та аналіз факторів, що впливають на фінансову поведінку домогосподарств, свідчить, що така поведінка залежить насамперед від стану економіки (та відповідно активного розвитку фінансових ринків) та фінансової грамотності населення, його фінансової культури, соціальної відповідальності та інформаційно-комунікаційних навичок. Також суттєвий вплив на фінансову поведінку домогосподарств мають пропозиції послуг/продуктів на фінансовому ринку та маркетингові заходи. Крім того, вирішальною є система цілей і мотивів домогосподарств та фінансова спроможність їх реалізувати.

Прийняття фінансових рішень та їх реалізація домогосподарствами регіонів України в умовах війни суттєво звужується, особливо в регіонах підвищених ризиків – тимчасово окупованих та прифронтових. В умовах нестабільності рух капіталів гальмується, грошові потоки зменшуються, тому домогосподарства обмежені у прийнятті багатьох фінансових рішень. Крім того, ризики втрати нерухомості та майна додатково видозмінюють фінансову поведінку домогосподарств, переводячи її у площину переважно поточного споживання та меншою мірою збереження, водночас поза фінансовим ринком. Значні міграційні потоки внутрішньо переміщеного населення із небезпечних територій до територіальних громад, які меншою мірою потерпають від війни, потребують значних додаткових бюджетних коштів на соціальну допомогу домогосподарствам.

Оцінка фінансової поведінки домогосподарств свідчить про поглиблення диференціації домогосподарств за їх фінансовим станом та необхідність використання активного інструментарію фінансової політики держави щодо підтримання їх фінансової стійкості і стимулювання розвитку, що становить перспективи подальших досліджень.

Список літератури:

1. Дудинець Л.А., Голуб Г.Г., Голуб Р.Р. Фінансова поведінка домогосподарств та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 2 (136). С. 42–47.
2. Кізима Т., Шаманська О. Фінансова грамотність населення і фінансова поведінка домогосподарств: аспекти взаємодії. *Світ фінансів*. 2014. № 1. С. 16–26.
3. Ілляшенко П. Поведінкові фінанси: інвестиції домогосподарств та прийняття рішень про позички. *Вісник Національного банку України*. 2017. № 242. С. 31–52.
4. Кириленко О., Сидорчук А., Коваль С., Сидор І. Аналіз витрат як складова оцінки фінансового стану домогосподарств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. № 3 (44). С. 82–91
5. Тарасюк М.В. Роль та особливості функціонування фінансів домогосподарств у ринковій економіці. *Інноваційна економіка*. 2013. № 9. С. 11–16.
6. Santoso W., Sukada M. Risk profile of households and the impact on financial stability. BIS Papers chapters, in: Bank for International Settlements (ed.), Household debt: implications for monetary policy and financial stability 2009. *BIS Papers*, Vol. 46. P. 58–74. URL: <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap46h.pdf>

7. Fonseca R., Mullen K.J., Zamorro G., Zissimopoulos J. What explains the gender gap in financial literacy? The role of household decision-making. URL: http://www.rand.org/pubs/working_papers/2010/RAND_WR762.pdf
8. Леонов В.В. Мотиваційні чинники фінансової поведінки населення України: емпіричний аналіз. *Український соціум*. 2007. № 3(20). С. 63–76. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2007.03.063>
9. Качула С.В. Удосконалення інституційного середовища як умови дієвості державної фінансової політики соціального розвитку в Україні. *Соціальна економіка*. 2018. № 56. С. 37–49.
10. Белова І.В., Д'яконова І.І., Пахненко О.М., Бухтіарова А.Г. Аналіз моделі поведінки домогосподарств в Україні напередодні та в умовах поширення COVID19. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2020. № 4. С. 112–120.
11. Лисяк Л.В., Абдін А.В. Потенціал публічно-приватного партнерства у фінансуванні охорони здоров'я. *Агроевіт*. 2023. № 5-6. С. 43–53. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.5-6.43>
12. Kachula S., Lysiak L., Barannyk L., Masiuk I., Tereshchenko T., Salnykova T. Public-private partnership of the state and households in the conditions of health care financing transformation in Ukraine. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. 13/01-XXXIV. DOI: <https://doi.org/10.33543/1301347683>
13. Качула С.В. Державна фінансова політика соціального розвитку: монографія. Київ : КНТЕУ, 2019. 423 с.
14. Міжнародна організація з міграції в Україні. Дані та ресурси. 2023. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukraini> (дата звернення: 05.06.2023).
15. Піщуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями мобілізації. Аналітична записка. Київ : Центр Разумкова, 2022. С. 1–21. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
16. Доходи і витрати населення України. Київ. 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/dvn/arh_dvn2021_u.html (дата звернення: 05.06.2023).
17. Lysiak L., Kachula S., Hrabchuk O., Ziuzin V. Development of corporative social responsibility and financing of social programs: regional aspect. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Vol. XVII (1). P. 73–82. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_17.pdf
18. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) Статистичний збірник 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.06.2023).
19. Салліван А., Ржеутська Л. Як війна вплинула на економіку України. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplnila-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916> (дата звернення: 05.06.2023).
20. П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи (23-24 липня 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_vremya_voynu_zanyatost_i_dohody_23-24_lyulya_2022_goda.html (дата звернення: 06.06.2023).
21. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 році. Звіт за результатами дослідження. Вересень, 2021. Київ, Україна. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukraine_2021_Financial-Literacy-Survey-Report_UA.pdf (дата звернення: 05.06.2023).

References:

1. Dudynets L.A., Holub H.H., Holub R.R. (2019) Finansova povedinka domohospodarstv ta yii determinanty [Financial behavior of households and its determinants.]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, vol. 2 (136), pp. 42–47.
2. Kizyma T., Shamanska O. (2014) Finansova hramotnist naseleння i finansova povedinka domohospodarstv: aspekty vzaiemodii [Financial literacy of the population and financial behavior of households: aspects of interaction]. *Svit finansiv*, no. 1, pp. 16–26.
3. Illiashenko P. (2017) Povedinkovi finansy: investytsii domohospodarstv ta pryiniattia rishen pro pozychky [Behavioral Finance: Household Investment and Borrowing Decision Making]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 242, pp. 31–52.
4. Kyrylenko O., Sydorchuk A., Koval S., Sydor I. (2022) Analiz vytrat yak skladova otsinky finansovoho stanu domohospodarstv [Cost analysis as a component of assessing the financial condition of households]. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, no. 3 (44), pp. 82–91.
5. Tarasiuk M.V. (2013) Rol ta osoblyvosti funktsionuvannya finansiv domohospodarstv u rynkovii ekonomitsi [The role and peculiarities of the functioning of household finances in a market economy]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 9, pp. 11–16.
6. Santoso W., Sukada M. (2009) Risk profile of households and the impact on financial stability. BIS Papers chapters, in: Bank for International Settlements (ed.), Household debt: implications for monetary policy and financial stability. *BIS Papers*, vol. 46, pp. 58–74. Available at: <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap46h.pdf> (accessed 25 May 2023).
7. Fonseca R., Mullen K.J., Zamorro G., Zissimopoulos J. What explains the gender gap in financial literacy? The role of household decision-making. Available at: http://www.rand.org/pubs/working_papers/2010/RAND_WR762.pdf (accessed 25 May 2023).
8. Leonov V.V. (2007) Motyvatsiini chynnyky finansovoi povedinky naseleння Ukrainy: empyrychnyi analiz [Motivational factors of the financial behavior of the population of Ukraine: an empirical analysis]. *Ukrainskyi sotsium*, no. 3(20), pp. 63–76. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2007.03.063> (accessed 05 June 2023).

9. Kachula S.V. (2018) Udoskonalennia instytutitsiinoho seredovshcha yak umovy diievosti derzhavnoi finansovoi polityky sotsialnoho rozvytku v Ukraini [Improvement of the institutional environment as a condition for the effectiveness of the state financial policy of social development in Ukraine]. *Sotsialna ekonomika*, no. 56, pp. 37–49.
10. Bielova I.V., D'iakonova I.I., Pakhnenko O.M., Bukhtiarova A.H. (2020) Analiz modeli povedinky domohospodarstv v Ukraini naperedodni ta v umovakh poshyrennia COVID19 [Analysis of the behavior pattern of households in Ukraine on the eve of and in the conditions of the spread of COVID19]. *Visnyk SumDU. Seriiia "Ekonomika"*, no. 4, pp. 112–120.
11. Lysiak L.V., Abdin A.V. (2023) Potensial publichno-pryvatnoho partnerstva u finansuvanni okhorony zdorovia [The potential of public-private partnerships in health care financing.]. *Ahrosvit*, no. 5-6, pp. 43–53. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.5-6.43>
12. Kachula S., Lysiak L., Barannyk L., Masiuk I., Tereshchenko T., Salnykova T. (2023) Public-private partnership of the state and households in the conditions of health care financing transformation in Ukraine. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, no. 14/01-XXXIV, pp. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.33543/1301347683>
13. Kachula, S.V. (2019) Derzhavna finansova polityka sotsial'noho rozvytku [State financial policy of social development]. Kyiv: KNTEU.
14. Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii v Ukrain. Dani ta resursy (2023) [International Organization for Migration in Ukraine. Data and resources]. Available at: <https://ukraine.iom.int/uk/dani-ta-resursy> (accessed 05 June 2023).
15. Pishchulina O., Markevych K. (2022) Rynok pratsi v umovakh viiny: osnovni tendentsii ta napriamy mobilizatsii. Analychna zapyska [The labor market in the conditions of war: the main trends and directions of mobilization. Analytical note]. Kyiv: Tsentrazumkova, pp. 1–21. Available at: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (accessed 05 June 2023).
16. Dohody i vytraty naselennya Ukrayiny (2023) [Incomes and expenses of the population of Ukraine]. Kyiv. Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/dvn/arh_dvn2021_u.html (accessed 05 June 2023).
17. Lysiak L., Kachula S., Hrabchuk O., Ziuzin V. (2021) Development of corporative social responsibility and financing of social programs: regional aspect. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, vol. XVII (1), pp. 73–82. Available at: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_17.pdf
18. Sotsialno-demohrafichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrainy (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy) (2021) [Social and Demographic Characteristics of Households of Ukraine (according to sample survey results)]. Statystychnyi zbirnyk. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/18> (accessed 05 June 2023).
19. Sullivan A., Rzhetska L. Yak viina vplynula na ekonomiku Ukrainy (2022) [How the war affected the economy of Ukraine]. Available at: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplynula-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916> (accessed 05 May 2023).
20. P'iatnadtsiate zahalnonatsionalne opytuvannia. Ukraina pid chas viiny. Zainiatist i dokhody (23-24 lypnya 2022) [Rating. Fifteenth national survey. Ukraine during the war. Employment and income (July 23–24, 2022)]. Available at: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_vremya_voyny_zanyatost_i_dohody_23-24_ilyulya_2022_goda.html (accessed 05 June 2023).
21. Finansova hramotnist, finansova inkluziia ta finansovyi dobrobut v Ukraini u 2021 rotsi. Zvit za rezultatamy doslidzhennia (September, 2021) [Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021. Report on the results of the study]. Kyiv, Ukraine. Available at: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukraine_2021_Financial-Literacy-Survey-Report_UA.pdf (accessed 05 June 2023).